

Babits legtevékenyebb korszaka

BABITS A 133 NAP ALATT. TÉNYEK ÉS ADATOK

„A KOR NAGY DOLOGRA HÍ”

*Az Antikrisztust kelni láttuk őt
és vizek fölött a parázna nőt
a királyokkal szajhálkodni, míg
lent fulladoztak hajszott népeik.*

*Szívünkben most egy vádló hang süvölt:
Mi fontuk a korbácsot mely gyötört,
mi öntöttük az ágyút mely megölt —
Silány rabszolgák! Mért túrt meg a föld?*

*Két nép vagyunk ma, muszka és magyar,
ki több szegyenben élni nem akar
és inkább szenved, inkább belehal,
de ember lesz és újra fiatal!*

*Magyarok! A kor nagy dologra hi,
mi vagyunk az idő postásai,
mi küldjük szét a vörös levelet,
melynek pecsétjei vérző szivek.*

*S sokan remegnek, ha a pósta jön,
de még többeknek lesz ez szent öröm,
hogy nem volt annyi vér és annyi könny
hiába, mert már a nagy óra jön.*

Babitsnak ez a verse kéziratban maradt 1956-ig, amikor is Tolnai Gábor közölte először a Szabad Néppen.¹ 1949-ben a Babits-hagyaték első rendezése alkalmával került kezembe, és más hasonlóan radikális megnyilatkozásai miatt Illyés Gyulának és Bóka Lászlónak is tudomására adtam. Révai József azonban azzal hátrította el a hasonló anyag közlését, hogy „nem jött még el Babits rehabilitációjának az ideje”. Fölmerül a kérdés, miért nem publikálta a költő maga megírása idején ezt a Magyar Tanácsköztársaság első napjaiban írt fontos művét. Egyetlen indoka lehetett, tudniillik hogy a témát Tóth Árpád egyidejűleg szintén megírta híres ódájában, Az új istenben. A vers maga összegezi Babits nézeteit az első világháborúban való magyar részvétel miatt, de ugyanakkor kifejezi optimizmusát, sőt a magyarságnak nemzetközi missziót tulajdonít azáltal, hogy az orosz után a Magyar Tanácsköztársaság is létrejött. Közérthető, nagy tömegekhez szóló, egyszerű stílusa is Babits akkoriban induló új stílusirányát tükrözi.

Az egykorú sajtóban tallózva bőségesen akad hasonló eszméket kifejező megnyilatkozás. Bíró Lajos, az akkori idők valószínűleg legjobb publicistája a hatalomátvétel másnapján ezt írta: „Budapest ma a világtörténelemnek egy új fejezetét nyitotta meg.” Három nappal később pedig konkretizálja is nézetét: „A Magyar Tanácsköztársaság csodálatos eredményességgel tölti be azt a világtörténelmi szerepet, amelyet nagy orosz testvére mellett Európában és a világon elsőként vállalt.” Molnár

Ferenc április 1-én így ír: „Abból a földrajzi különbségből, ami az Oroszország és Franciaország nagy távolsága, Németország és Magyarország kis távolsága közt van, megszülethetik a lenini koncepciónak egy nyugat felé fordított olyan képe... amely a maga csodálatos tisztaságában, világtörténelmi jóhiszeműségében és annyi emberi nyomorúság tapasztalatait felhasználtan boldogító ragyogással világít a nyugatra.”

Lenin ismert üzenete mellett Gorkij üdvözlése is a magyarság új misszióját hangsúlyozza: „Új élet virradt ránk, példátokat rövidesen az egész világ követni fogja.” Juhász Gyula ezt a megjegyzést fűzte ezekhez a szavakhoz: „Gorkij lelkesítő, örvendetes üzenete a magyar szellemi munkásoknak új erőt ad a további küzdelemre a proletariátus végső diadaláért.” Révai József így összegezi állásfoglalását: „A forradalom, a proletárforradalom világmegváltó forradalom. A proletariátus legyen büszke erre a történelmi szerepére. Büszke és felemelő hivatás az, hogy az emberiséget megajándékozza az igazi szabadsággal. Az orosz, magyar, bajor proletariátus forradalmait ez a világmegváltó öntudat vezeti.” Mintha csak versben fogalmazná meg a költő a Közoktatásügyi Népbiztosság szövegét: „Fáklyavivői lehetünk az egész világnak.”²

Alekszandr Gerskovics, a modern magyar irodalom szovjet történésze tíz évvel ezelőtt egy Lukácsal készült interjújában megkérdezte, mit tudtak ők 1919-ben Szovjet-Oroszországról. Lukács így válaszolt: „Nagyon keveset! Nagyon keveset! Nézze, orosz lap ide nem jött. Amit tudtunk, az bizonyos nyugati lapokból szivárgott ide. De itt azt kell figyelembe vennie, és ez a magyar forradalomnak e korszakát jellemzi — de egész biztosan voltak ilyen hangulatok az orosz forradalomban is —, tudniillik azt az illúziót, hogy az orosz forradalommal beindult a világforradalom, egy-két éven belül Európa szocialista lesz, és ez az átalakulás hallatlan gyors tempóban fog történni. Hogy ez illúzió volt, arról most nem érdemes beszélni, de ebben az illúzióban éltünk valamennyien. És ezzel az illúzióval összefügg az is, hogy mindazt, ami a kapitalista maradványok átalakítását és felszámolását illeti, mi mind átugrottuk gondolatban. Ebben a tekintetben nem én voltam az egyetlen; valahogyan azt hittük, hogy a forradalom után egy-két évvel már a kommunizmusban is bent leszünk.”³

SZABÓ ERVIN ÉS JÁSZI OSZKÁR HATÁSA

Babits versei és cikkei az imperialista háború ellen mind Szabó Ervint, mind Jászi Oszkárt arra bátorították, hogy háborúellenes tevékenységükbe és háború utáni terveikbe őt is bevonják. Szabó Ervin világpolitikai és ideológiai magyarázatain kívül, amelyekről Schöpflin Aladár emlékezett meg részletesen, Babits rendelkezésére bocsátotta a békeirodalom legjavát. Elég az általa éppen Szabó Ervin ösztönzésére lefordított Kant-féle Örök béke bibliográfiájára utalni. Szerepel ebben még a zimmerwaldisták folyóirata, a Demain is, és a békeelméletek világirodalmának addigi legjobb földolgozása, Jacob Ter Meulen hatalmas munkája: A nemzetközi szervezet gondolatának fejlődése 1300—1800-ig. Ebben Dubois, Podjebrád György, Erasmus, Crucé, Grotius, Penn, Saint-Pierre, Bentham és Kant államszövetségi terveit ismerteti. Kantról szóló fejezetében kiemeli a köztársaság, a népszövetség és a világpolgárság eszméjét, Platon mintájára a filozófusokat ajánlva az államférfiaknak tanácsadókul.⁴

De Szabó Ervin csak egyik inspirátora volt a baráti körnek. Jászi Oszkár „A monarchia bukása. A Dunai Egyesült Államok” című könyvének számos gondolata egyezett Babits nézeteivel. Jászi döntő érvelése a következő: „A dunai és a balkáni népeknek a nemzetiségi szabadságot kell biztosítaniok, hogy végleg szabad legyen az út az Európai Egyesült Államok felé... Egy ilyen szabad, demokratikus népszövetség megalkotásával és kiterjesztésével mindazon népekre, melyek a kelet és nyugat határállomásain csak együttes erőfelfejtással képesek nemzeti egyéniségeiket zavartalanul kifejleszteni... a jövő fejlődésére nézve nagyobb és reményteljesebb példát

nyújtanak, mint akár a helvét szövetség, akár a német Bund, akár az Egyesült Államok.

Háború vagy Szövetséges Állam! Így van beírva a sors könyvébe... Csak a gazdasági élet vérkeringésének az a teljes szabadsága, ... mely a szövetséges állam típusát jellemzi, létesíthet tartós, maradandó, minden emberi valószínűség szerint örök békét egy adott területen.”⁵

A „*nemzetek testvérisége*” visszatérő jelszava annak az 1918. november 2-án kelt kiáltványnak, amellyel a világ nemzeteihez és elsősorban a szomszéd népekhez fordult a magyar szellemi élet vagy száz számottevő radikális nagyja. A magyar történelemben ritka világos fölismerése az adott helyzetnek ez a páratlan történelmi dokumentum, amelynek szövege Babits és Bartók akkori és később használt nézeteit és fogalmazásait tükrözi:

„A régi Magyarország összeomlott. A magyarság nem hever többé egy régi történelmi állam Prokrusztész-ágyában. Egyedül maradt, minden más nemzettől külön válva. A maga ura, maga rendelkezik önmagával. A világháború gyümölcse ránk nézve megérett. Céljaink nem ellenkeznek többé senki céljaival. Nem vagyunk ellensége senkinek. A háborút ezzel befejeztük. Többé harcban részt venni nem akarunk. Testvérnemzeteinkkel szemben semmiféle igényünk nincs már. Mi is megújult nemzetnek tekintjük magunkat, most felszabaduló erőnek, mint azok a testvérek, akik boldogan kelnek friss életre a monarchia romjaiból. Megkönnyebbülve ébredünk arra a tudatra, hogy nem vagyunk többé kénytelenek az elnyomás támaszai lenni: Nemzettársaink szabadsága záloga a miénknek. Élünk egymás mellett békén, mint szabad nemzetek, szabad nemzetekkel.

Nem fogjuk egymást fenyegetni. És szabadon alakuljon a szabad szövetség. Népakarat és önrendelkezési jog wilsoni kevei alakítsák. Történeti határok ne legyenek gátjai az önrendelkezésnek. Eppoly kevésbé a nyelvhatárok: egyforma nyelvű állam több is lehet. És vitás esetekben népszavazást kívánunk: független és elfogulatlan (nemzetközi) ellenőrzés alatt. A csehszlovák, lengyel, erdélyi román, délszláv, osztrák, osztrák-német és ukrán nemzeteket, melyek a régi Osztrák—Magyar Monarchia területén élnek: önmagukkal teljesen szabadon rendelkezőknek tekintjük és egyenjogúnak a magyarral. Szövetségünkhöz ők és mások, akaratuk szerint csatlakoznak vagy nem csatlakoznak. És a szövetkezés az egyes államok teljes függetlenségének alapján történjék.”⁶

RÉSZVÉTELE A KULTURÁLIS SZERVEZETEKBEN

Babits már az októberi forradalom különböző kulturális szerveiben jelentős szerephez jutott. Így a Nemzeti Tanács Közoktatásügyi Szaktanácsának, a Hírlapírók Szindikátusának, az Alkotó Művészek és Tudományos Kutatók Szövetségének, a Középiskolák Kulturális Egyesületének tagja lett, a Petőfi Társaságnak alelnökévé jelölték, de éppen az ő javaslatára alapították meg a Nyugat-nemzedék irodalmi szervezetét, a Vörösmarty Akadémiát, ennek Móriczsal együtt lett alelnöke. A Külügyminisztérium Tudományos Bizottsága a külföldi magyar kultúrpropaganda munkatársának, az Országos Propaganda Bizottság pedig a széles néptömegek fölvilágosítására való népkönyv megírásában való részvételre kérte föl. De számítottak rá az új középiskolai tanterv és az új tankönyvek létrehozásában is. Az Írói Direktórium mint az irodalom irányításának csúcsszerve jött létre. Lukács György elnökletével egy tíztagú bizottság vett részt benne. Ennek tagjai voltak: Babits, Balázs Béla, Barta Lajos, Bíró Lajos, Kassák, Komját Aladár, Móricz, Osvát, Révész Béla és Szini Gyula. Az Írók Szakszervezetének alakuló ülésén vagy ötszázan vettek részt. Elnökké Bíró Lajost, alelnökké Babitsot, Osvátot és Révész Bélát választották. Babits itt a fiatal írók kiválasztásával foglalkozott.⁷ Barta Lajos ezt írja róla: „Külön bizottság foglalkozott azoknak az íróknak az igazolásával, akiknek még nyomtatásban nem jelent meg munkája. A bizottság elnöke, Babits Mihály nagy buzgalommal véggezte ezt a feladatot.”⁸ 957 törzslap érkezett be és ebből 550 írot vettek fel a szakszervezetbe. Ez havi átalányt jelentett és konkrét munkákra előleget.

HALLGATÓSÁGA A BÖLCÉSZETEN

Babits 1919-es sokféle közéleti pozíciója és elfoglaltsága között a legállandóbb, legjelentősebb és ma már megállapíthatjuk: legmaradandóbb tevékenysége volt egyetemi tanári munkája. Bár 1908-ban az akkori vallás és közoktatásügyi minisztertől kért párizsi ösztöndíját tudományos kutatásokra visszautasították, pedagógusi hajlamát ez egyáltalán nem lohasztotta le. Vállalta a vidéki tanároskodást is akár a végeken, csakhogy tanár maradjon. Amikor jelentős kultúrpolitikusok a fővárosba akarták fölhozni műzeumba vagy könyvtárba, szerencsétlen módon ezt is elutasította. Kiterjedt magyar irodalomtörténeti és összehasonlító irodalomtörténeti munkásságának természetes következménye volt, hogy a demokratikus forradalom után azonnal egyetemi katedrát követeltek neki. Kunfi Zsigmond már 1919. január 25-én kinevezte a pesti bölcsészeti kar esztétikai tanszékére. A közbejött egyetemi zűrök és az Ady halálával járó új föladatok azonban úgy látszik elhalasztatták előadásainak megkezdését. A Tanácsköztársaság első napjaiban azonban már megkezdte előadásait a világirodalom és a magyar irodalom tanszékén. Gönczi Jenő, Kunfi államtitkára emlékszik vissza rá, hogy ő tárgyalta le a Centrál Kávéházban Babitscsal professzori feladatait.⁹ Lukács György kinevezése május 6-án került kezébe. Akkor azonban már három tárgykörben folytatta előadásait. Egyik előadássorozata „Az irodalom elmélete” címmel a nyugati irodalomtudomány legújabb nézeteit összegezte. Ugyanakkor előadássorozatot tartott a magyar szakos középiskolai tanároknak. És végül Ady-semináriumot vezetett válogatott hallgatóság részére. Ennek summája a Tanulmány Adyról a Nyugatban, 1920-ban.

Babits tanítványai között számos neves író, irodalomtörténész, sőt más szakember is akad, közülük többben még napjainkban is munkálkodnak. Hallgatói közül többen készítettek hosszabb-rövidebb jegyzeteket. Ezek közül a legteljesebb Fábry Zoltáné, aki azonban csak 1969-ben adta át közlésre.¹⁰ Babits egyetemi előadásait Király György az általa szerkesztett Etika Könyvtárban hirdette 1920-ra; Babits föl is vette a honoráriumot. A könyv azonban sohasem jelent meg. Mi lehetett ennek az oka? Lehet, hogy éppen az előadások időpontja. Akkoriban indult meg ellene a hivatalos hajsza. Előadásai pedig éppen a konzervatív irodalomszemlélet képviselői ellen irányultak, akik közül nem egy az ellenforradalommal visszakerült katedrájára.

Irodalomelméleti előadásait a Múzeum körút 6–8. híres XI. termében tartotta, állandóan mintegy ötszáz hallgató előtt. Baránszky-Jób László visszaemlékezése szerint hetenként kétszer, szerdán és szombaton két-két órában fejtette ki nézeteit az irodalom művoltáról. Fábry Zoltán, a nagy marxista kritikus följegyzése szerint: „Babits hallgatósága volt egész Budapest irodalmi értelmisége. A XI. tanteremben és az ablakdeszkákön, az ajtóban és kint a folyosón százan és százan ültek, álltak, szorongtak, hallgattak és jegyeztek.”¹¹ Kardos Pál, Babits későbbi monográfusa így emlékszik vissza megjelenésére: „Az egyetemi ifjúság rajongó lelkesedéssel fogadta. Erről már tanúként beszélhetek, hiszen elsőéves bölcsészhallgatóként magam is ott ültem a Múzeum körüti egyetemi épület szorongásig zsúfolt nagytermében. Az ifjúságot elsősorban a XX. század írói forradalma érdekelte, a Nyugaté, amely körül alig ült még el a leghevesebb csaták zaja. Ennek a művészi forradalomnak egyik vezére állott előttünk Babits Mihály személyében és magától értetődőnek tartottuk, hogy a másik, a politikai és társadalmi forradalom őt küldte hozzánk mesterül... A Babits-órákon még az ablakpárkányon, sőt a dobogó szélén is ültek, a szó szoros értelmében a mester lábainál. Az érdeklődés a további órákon sem csökkent, mert Babits, az előadó, kielégítette, ha ugyan fölülről nem múlta a költő iránti várakozást. Lelkesen, szinte állandó izgalommal beszélt, újszerű, addig nem hallott tételeket fejtegetett.”¹²

MÁRAI SÁNDOR EGYKORÚ RIPORTJA

A szegény származású, de élénk érdeklődésű hallgatók villanyos légkörét a nagypolgár Márai Sándor egyik legkorábbi, azóta is rejtve maradt írásában így örökíti meg:

„Babits Mihály az egyetemen. »Az író a nagy magányos« — mondta Babits és tenyerével megtámasztotta a homlokát. A Múzeum kertre nyitva álltak az ablakok és a kert felől bejött a tavasz és a napsütés, meleg illatokkal és fénnel s végigborzolta a nők haját, a dús szőke és fekete és barna kontyokat, s a fiúk gubancos és hátrafésült s égnek bodorított és homlokba hulló hajzatát. Babits a katedrán ült, s nézett el a terem fölött, a költők nézésével, akik a semmiben is a mindent látják. Babits szomorúan nézett: a költő idegenül ült a katedrán, ebben a teremben, mint egy vendég, egy művész, akit ide zavartak, hogy magyarázza el, ki ő...? Lehet ezt? És a padokban mindenütt fiatal embertestek ültek szemben vele, nők és férfiak, a fiatalság szomjúságával nézték az író.

A terem olyan volt a hatalmas nyárban kínlódó és fulladó és vergődő város közepén, mint egy sziget. A kis filozoptrinák, akik kontyba fésülik vagy rövidre vágják a hajukat s kartonblúzt hordanak, amin rajta van a mosószappan és a lúg friss szaga, akik reggel üres teát ittak és kenyeret haraptak hozzá és délben koménymagos levest esznek majd a menzán és fekete kenyeret savanyú káposztával, akik éhesek és fiatalok és szomjasak, s az élet viharzó ezer nyomorún át is dacosan élni akarnak — és a fiúk, akik itt összejöttek, akik közül minden első verset, s minden második legalább novellát szorongat a hóna alatt, ez a furcsa és sápadt szekta tágra nyitott szemmel és üres gyomorral s kopott ruhában nézett farkasszemet Babitscsal. Valami fájdalmasan groteszk elvonatkozás volt ebben minden földi dologtól, ami itt történik körülöttünk.

— Az író a nagy magányos... — mondta Babits, és a hangja szomorú volt, mint egy verssor. Babits komoly, fekete ember, angol bajusza van és választott, sűrű, tömött fekete haja. És ugye, — Babits, a Nyugat, az írói kulturáltság, tudás, ész, hideg és előkelő ötvösthetség, nagyszerű birkózás a nyelvvel és formával, sok kötet és írói magyar nimbusz együttvéve a katedrán, s a szemek felcsillannak feléje. Kik ott ülnek, valamennyinek van valami köze ahhoz a méreghez, amely az írás. Egy kicsit fertőzöttek mind, még a legszentimentálisabb, a legversikélőbb is közöttük. Valamennyi szeretkezett már egyszer a gyámoltalan tollal és hideglelős dadogó óráik voltak már az írni próbálás előtt. Milyen furcsák így együtt. Mert mi közük ahhoz, amit Babits mond — el lehet-e ezt mondani, megmagyarázni, amiről beszél, meg lehet-e ezt érteni?

Babits magyarázza, hogy mi az: írni? A terem pedig figyel. Valami nagy tehetlenség van abban is aki magyaráz, és azokban is akik hallgatják. Mintha ezt közel vihetné egy lélek a másik lélekhez, egy író egy nem íróhoz, mintha ezt magyarázni, szétszedni, megmutatni lehetne, mint azt, hogy-mint csinálunk egy zongorát. Milyen szomorú ez, ha hallanak.

— Az író mindig egyedül van, mondja Babits — nem áll a Társ viszonylatában a világgal. Az író egyedül van és benne van a világ. Ami kívül van, a tárgyak, dolgok, emberek, események nem tartoznak hozzá, nincs is mélyebb közük egymáshoz... — A szavak koppannak a meleg csöndben a teremben. Egy kövér pászemes, szőke lány gyorsan hajol egy füzet fölé, s szép szabályos betűkkel rendesen leírja: Az író a nagy magányos... Mi ez? Mi haszna lehet neki ebből? Hiszen ha író, egy élet minden szenvedése és elvetélése és lemondása kell hozzá, hogy megismerje azt a kint, ami az író magánya, ezt megérteni úgy se lehet, csak átélni, megtanulni nem, csak szenvedni benne. Ha meg nem író, — hát istenem, mit érvelek?

A levegő nyugtalan, forró és izgatott. A fiatal fiú- és leányfejek ide-odamozdulnak, összehajolnak. Az órának vége van, csöngetnek. A fiúk fölsegítik a lányokra a kabátot. A pászemes, kövér, szőke lány még ír. Féloldalt hajtja a fejét, a tollát egy kicsit megrágja, elgondolkodik, aztán beírja még a füzetbe: »...mert az író mindig egyedül van...«

Aztán becsukja a füzetet és feláll. A teremből tolonganak kifelé. Babits egyedül áll a katedrán, összefonja a karját és szomorúan néz. Csakugyan: egyedül van...¹³

BABITS IRODALOMELMÉLETI ELŐADÁSAINAK JELENTŐSÉGE

Babits irodalomelméleti előadásait eddig csak Barta János méltatta érdemei szerint. „Ez az irodalomelméleti vázlat a Magyar Tanácsköztársaság kulturális életének egyik dokumentuma — írja. — A marxista irodalomelméletnek és esztétikának ma már vannak nagy eredményei, de mint rendszer ma is még alakulóban van... A Tanácsköztársaság néhány hónapja egészében kevés volt arra, hogy vezető tudósaink a tudomány szocializmus elméletébe és alkalmazásának részleteibe belemélyedjenek. Így volt ez másnál is, nemcsak Babitsnál. A filozófia és a társadalomtudományok terén a megelőző évek magyar átlagszintjéhez képest meg a közel egykorú, sőt századvégi nyugati polgári irányzatok és eszmék is merészen forradalmiaknak hatottak.” Barta János még úgy vélte, hogy Lukács György irodalomelmélete nem sok nyomot hagyott Babits nézetein, ha egyáltalán ismerte az Alexander Emlékkönyvbe írt cikkét. Különös módon azonban kettőjük szövegének összehasonlításával arra az eredményre jut, hogy Lukács felfogása emlékeztet Babits rendszerére, mert Lukács az irodalmi jelenségek tisztán szociológiai szemlélete ellen emel szót és az esztétikai értékelés jogait követeli. Módszertanilag szintézist akar a kettő között és mindketten hangsúlyozzák a forma és a világnézet döntő szerepét.¹⁴ Barta tanulmánya óta megjelent Babitsnak Lukács Györgyhöz épp erről a tanulmányról írt levele: „Minden egyoldalúságom és korlátozottságom mellett azt hiszem, az Ön gondolatainak mélységét és szubtilitását kevés ember élvezhette úgy, mint én... S nem kisebb élvezetet szerzett az Alexander Emlékkönyvben megjelent értekezés... Ha Önnek jólesik arra gondolni, hogy van valaki, aki minden sorát mohón és élvezettel olvassa, akkor gondoljon őszinte hívére, Babits Mihályra.”¹⁵ Lukács mellett azonban számításba kell venni 19-es tanártársainak (Benedek Marcell, Fogarasi Béla, Király György, Laczkó Géza és Turóczi-Trostler József) értekezéseit és könyvismertetéseit az Athenaeumban és az Egyetemes Philológiai Közlönyben. De gondolni lehet a szellemtörténet két olyan később kimagasló irodalomtörténészére, akikkel Babits már fiatalokukban jó barátságban volt: Thienemann Tivadarra és Zolnai Bélára. Barta szerint „Amikor Babitsot új hivatása az elé a feladat elé állítja, hogy rendszeres irodalomelméletet dolgozzon ki, ha talán nem is tudatosan és programszerűen, s nem is teljesen harmonikus összefüggésben, de mégiscsak azt viszi véghez, hogy szintetizálja az irodalomelmélet terén ezeket az addig is megvolt modern, lázadó irányzatokat. Kultúrák, művek és eszmék iránti mohó érdeklődése és fogékonysága, amellet individualizmusának, különbözni akarásának csaknem a különködésbe hajló mértéke — eleve ellenségévé teszik minden merevségnek és dogmatizmusnak, s képesítik arra, hogy egy ilyen rugalmas szintézist megalkotva, harci eszközül felhasználjon mindent, amit modernnek és radikálisnak érez.” Mint már az előző években is, ekkor és ezután is állandóan foglalkoztatja nemzetinek és nemzetközinek viszonya az irodalomban. „Babits irodalomelméleti jegyzete nemcsak a Tanácsköztársaság korának, hanem alkotója személyiségének is dokumentuma. Babits nem önvallomást tenni állt az egyetemi katedrára, hanem átérezve az egyetemi képzés követelményeit — a leendő középiskolai tanároknak rendszeres szaktudományt akart kidolgozni. Vajon Babits nem a Nyugat-mozgalom esztétikáját kodifikálta-e egyetemi előadásaiban. Az egyetemi tanárság nagy időszak volt Babits életében... Ő tette meg az első, s máig egyetlen kísérletet a Nyugat-mozgalom tagjai közül az irodalomelmélet kérdéseinek rendszeres összefoglalására. Szintézise még így, vázlatos formában is megbecsülésre tart számot még az ő gazdag életművében is... Keletkezésének idejébe beállítva úgy hat ránk, mintha alkotója egy magaslatról tekintené át a hazai és az európai irodalmat és irodalomtudományt. A Tanácsköztársaság adott rá Babitsnak módot, hogy erre a magaslatra felléphessen.”

Szabó Lőrinc jegyzetei között maradt fenn Babits híres megnyitó szavainak eredeti szövege is. Ezt azért is érdemes idézni, mert Babits Mihály műveinek „Esszék, tanulmányok” című legújabb kiadása éppen ezt elhagyja. A híres Babits-megnyitó hiteles szövege a következő:

„Mielőtt ezeknek az elmélkedéseknek a sorozatát megkezdeném, úgy érzem, hogy

nem szabad elmulasztani, hogy mi, akik az emberi szellem alkotásairól szóló tudományt akarjuk ezeken az órákon körvonalazni, meg ne hajtsuk a tudomány komoly zászlóját az új szellem vörös lobogója előtt. Bizonyára minden tudománynak, az egész tudományos gondolkodásnak megvan az oka rá, hogy a forradalom fiatal szellemében felszabadítóját üdvözölje. Felszabadítóját, mert hiszen a régi világ minden féltett és őrzött berendezkedése, minden, az egyház, a trón, a szent tulajdon és minden ebből következő intézmények és konvenciók a maguk államilag védett vitathatatlanágukban csak bilincsei és kerékkötői lehettek az igazság elfogulatlan kutatásában, — és testvérét, mert hiszen az igazság elfogulatlan kutatása maga is forradalom már, testvére és heroldja a forradalomnak, s a szellemi tudományok munkása a forradalomnak. Bátor és számonkérő logikára nevelvén az agyat, tisztánlátásra a szemeket, meg nem alkuvó igazságszeretetre a szívet; de kétszeresen közel érezzük magunkat a forradalom szelleméhez, mikor vizsgálódásunk tárgya ma az emberiség alkotó szelleme. És e szellemnek azok az alkotásai, melyeket együttvéve irodalomnak nevezünk. Az emberiség érzéseinek és átértett gondolatainak felgyülemelő thesaurusa. Érzések, amelyeket az összes emberiség évezredekken át tartó szenvedései gyűjtöttek fel a lelkekből, és gondolatok, melyek ezekből az érzésekből születtek.”¹⁶

BABITS ELŐADÁSAI A KÖZÉPISKOLAI TANÁROK TOVÁBBKÉPZÉSÉN

Harmadik előadássorozata a tanárképzés kiegészítésére irányult, válogatott középiskolai tanszemélyzet részére. Babits tanítványai Zrinyiről, Csokonairól, Vörösmartyról és Adyrról szóló előadásaira emlékeznek vissza, közöttük Hidas Antal például Csokonairól szóló előadását emlegette még pár éve is.¹⁷ Ezek a magyar íróarcképek lehettek alapjai az 1926-ban francia folyóirat részére készült magyar irodalomtörténeti arcképsorozatnak, amely aztán más nyelveken, például németül is kiadásra került, összességükben pedig az Európai Irodalom Történetében több mint két tucatnyi magyar író portréjának megfogalmazását teheték emlékezetessé.

ÖSSZEHASONLÍTÓ IRODALOMTÖRTÉNETI FELADATOK ÉS LEFORDÍTANDÓ VILÁGIRODALMI ALKOTÁSOK

A budapesti egyetem bölcsészeti kara klasszika-filológiai és modern filológiai tanszékeinek új professzorai 19 tavaszán közös munkatervben állapították meg az irodalomtörténetírás terén elvégzendő feladatokat, és jegyzékbe foglalták a világirodalom magyarrá még nem, vagy rosszul fordított műveit. Ez a tervezet az egyik akadémiai folyóirat részére volt kiszedve 19 nyarára, de a politikai változások miatt ott már nem jelenhetett meg. Az egész mozgalom szervezője, Király György azonban külön füzetben saját költségén 1920-ban kiadta Tudományos feladataink az irodalomtörténeti kutatások terén címmel. Ebben Babits az angol, Benedek Marcell a francia, Bonkáló Sándor az orosz, Czebe Gyula a görög, Honti Rezső az olasz, Király György a magyar, Révay József a latin és Turóczi-Trostler József a német filológia és irodalom feladatait állította össze.

Babits két munkakörét az alábbiakban szóról szóra idézem.

Anglisztikai feladatok:

„1. Az angol irodalom magyar vonatkozásai (régi folyóiratok, levéltári anyag felkutatása alapján).

2. Shakespeare hatása irodalmunkra (levéltári, könyvtári kutatások, régi sűgőkönyvek alapján), szigorúan különválasztva a közvetlen angol hatást a német közvetítéstől.

3. A Shakespeare korabeli irodalom tudományos vizsgálata.

4. Az angol irodalom története a művelt nagyközönség számára, különösen a XIX. század lírájára.”

Fordítandók az angol és amerikai irodalomból:

„Chaucer, válogatva. Shakespeare (magyar kiadását revideálni kell oly értelemben, hogy néhány klasszikussá vált fordítás kivételével a többi újakkal pótoljuk.

Nagy költői feladat, de feltétlenül szükséges a szonettek és az elbeszélő költemények új fordítása: a meglévők teljesen használhatatlanok). *Spenser* legalább szemelvényekben. *Ben Jonson*: *Volpone*. Anthologia Shakespeare kortársainak műveiből, kiválasztott drámák teljes fordításaival. *Milton* (Az Elveszett Paradicsom értéke nem tartalmi s így csak oly fordítás elégíthet ki, mely a vers nagy zenéjét tudja utánozni. Még nagyobb zenei művészetet kíván a kisebb költemények fordítása: mindazonáltal ez is már-már nélkülözhetetlen szükséglet. Mindezeknél, s általában a régi művek fordításánál különösebben óhajtjuk hangsúlyozni, hogy a megbízás nem adandó philológusnak, hanem költőnek. A munka philológiai része megtanulható: a költői — mely sokkal fontosabb — megtanulhatatlan). Az újabb irodalomból: *Byron*, *Wordsworth*, válogatva, *Coleridge* főművei. *Keats*, *Shelley* lírai versei. *Tennyson* kisebb költeményei. *Fitzgerald* *Omar Kháyyám*-ja. Válogatott gyűjtemény a praerafaeliták (*Rossetti*, *Morris*, *E. B. Browning* stb.) műveiből. *Robert Browning*, válogatva. *Swinburne*, válogatva: kisebb költemények és *Atalanta*. Az amerikaiak közül *Poe* és *Longfellow* meglévő fordításaiból összeállított anthológia, s egy kötet *Walt Whitman*.

Bacon, essai. *Bunyan*: *Pilgrim's Progress*. *Sterne*: *Tristram Shandy* és *Sentimental Journey*. *Swift* főművei, mentül teljesebben. (Karinthy, egy philológus segít-ségével?) *Dickens* (meglévő fordításait ridevéálni kell s egységes kiadásban közre-bocsátani). *Thackeray*, *George Eliot* regényeinek meglévő fordításai (*Olcso* Könyvtár) átnézendők és újból kiadandók. *Macaulay* és *Carlyle* műveiből, részben meglévő fordításokból, egységes és hozzáférhető kiadást kell adni. *Carlyle* kisebb tanulmányai teljesen hiányoznak. *Landor* (*Imaginary Conversations*), *De Quincey* (*Opium-Eater*) és *Lamb* (*Essays of Elia*). *Ruskin* műveiből gyűjteményes kiadás, a meglévő fordítások felhasználásával. *Meredith* legfőbb regényei (*Egoist*, *Richard Feverel*) és *Essay on Comedy*. *Hardy* és *R. L. Stevenson* főművei (a meglévő fordítások felhasználásával). *Matthew Arnold* essayiból válogatott gyűjtemény. *Walter Pater*: *Imaginary Portraits*; egyéb műveinek meglévő fordításai — főleg a Renaissance-é — szintén újjakkal pótlandók. Az amerikai irodalomból: *Franklin* önéletrajza. *Emerson* (essayi-ből). *Hawthorne*: *Scarlet Letter*. *Poe* novelláinak a maiaknál jobb és szebb fordítása, a short story fejlődésének anthológiája.¹⁸

ÍRÓI TEVÉKENYSÉGE

Babits egyetemi előadásain kívül mint író sem volt tétlen. Legnagyobb alkotása *Timár Virgil* fia című kisregénye. Indiszkrécio az irodalomban című tanulmányában állítja a következőket: „E sorok írója éppen ama *Timár Virgil* fiát — mely még a kommun alatt készült — két évig rejtette fiókjában.”¹⁹ A regény körül folyó vitában eddig senki sem figyelt föl erre a fontos közlésre. A legenda szerint Babits ezt a 120 oldalas művét egy étteremben írta, ebéd után kezdve a munkát és estig befejezve. A regény első fogalmazványa mindenesetre éttermi számolécédulákra van írva. Fölvetődik a kérdés: Babitsnak ez a regénye vajon nem épp úgy a személyiségkettőzés remeke, mint a *Gólyakalifa*? Az író talán sajátmagának, saját természetének két lehetséges megvalósulását rögzítette hőseiben. Az egyik a magába vonuló, cellájában élő, a világtól elzárkózó, csak könyvei között élő szerzetes, akivé többször stilizálta önmagát, például éppen *Adyhoz* írt ódájában, a másik pedig az a nosztalgikus újság-író típus, aki a dolgok könnyebb végét fogva meg időről időre, remek útinaplókat, riportokat, interjúkat, vitacikkeket írt, sőt kézirati hagyatékában éppen aforizmák is maradtak szép számmal kezdő író korából. Az első a jellem kigúnyolásának, ellen-ségei csúfolódásának céltáblája volt évtizedeken át, a másodikra viszont *Hatvany Lajos* és más sajtófejedelmek biztatták.

De elkészült addig írt novelláinak gyűjteménye is. Ez 1920-ban *Karácsonyi Madonna* címmel jelent meg, német kiadása azonban *Mythologie* címmel, a kötet első helyén álló novelláról. Egy ilyen című kötetért vett föl 1500 korona honoráriumot június 2-án. Van egy más honoráriumkiutalása is, 800 korona, négy, közelebből meg nem nevezett cikkért.²⁰ Ezek talán a Magyar Olvasókönyv egyelőre lappangó fejezetei.

Nagy számmal készülhettek fordításai is. A Nyugat április 15-i számában Goethe Római elégiáiból, a június 16-i számban Baudelaire-, Rosetti- és Verlaine-fordításai-ból közöl. De az Erato egyes darabjai is ekkor készülhettek. Keresztury Dezső az Erato újabb kiadásához írt bevezetőjében hivatkozik Csinszka intelmére, hogy ne folytassa az erotikus versek fordítását, nem méltók hozzá.

A NYUGAT SZERKESZTŐJE

Babits 1912-től szerepelt a Nyugat fõmunkatársi listáján, 1916. június 16-tól pedig Ady mellett a Nyugat szerkesztõjeként. Osvát 1918 végével visszavonult a szerkesztõségbõl. Az 1919. január 1-i számban Schöpflin búcsúztatja és bejelenti, hogy „Osvát üresen maradt helyét arra mindenkinél leginkább hivatott társunk, Babits Mihály foglalja el.” Ady halálával Babits lett és maradt az év végéig a lap egyedüli szerkesztõje. Fõszerkesztõ a Svájcba kiküldött Ignótus, fõmunkatárs: Ambrus Zoltán, Elek Artur, Gellért Oszkár, Laczkó Géza, MórícZ Zsigmond, Nagy Endre és Schöpflin Aladár.

Babits elsõ szerkesztõi munkája a február 15-i — március 1-i dátummal megjelent Ady-emlékszám volt. Munkatársai: Bartók Béla, Bálint Aladár, Boross László, Déry Tibor, Dóczy Jenõ, Földi Mihály, Ignótus, Kodály Zoltán, Kosztolányi Dezső, Krúdy Gyula, Mariay Ödön, MórícZ Zsigmond, Nagy Endre, Papp Viktor, Pintér Jenõ, Rédey Tivadar, Szabó Dezső, Szép Ernõ, Szini Gyula, Tóth Árpád. Az 1919-i évfolyam június 15-ig megjelent számainak munkatársai voltak: Balázs Béla, Barta Lajos, Dávid Lajos, Déry Tibor, Fenyõ Miksa, Földi Mihály, Fülep Lajos, Füst Milán, Karinthy Frigyes, Kassák Lajos, Kosztolányi Dezső, Lányi Sarolta, Lengyel Menyhért, Márai Sándor, MórícZ Zsigmond, Pásztor Árpád, Schöpflin Aladár, Szabó Dezső, Tóth Árpád. Mint 1930 utáni szerkesztõsége idején, itt is különös gondot fordított a világirodalom klasszikusainak új értékelésére, kortársainak ismertetésére és az új szellemi áramlatok bemutatására. Mint a 30-as években, a Figyelõ rovatban itt is a körülményekhez képest rendkívül friss külföldi folyóiratszemlélt gondozott. Külön jelentõsége az új Csehszlovákia köztársasági elnökének, Masaryknak, mint filozófusnak a magyar olvasóközönség elõtt tudtommal elsõnek való méltatása. Az orosz irodalom nagyjai közül Dosztojevszkij, Csehov, Tolsztoj, Gorkij és Lunacsarszkij, az újabb francia szellemi mozgalmak több alakja és Burckhardt is szerepel. A Szellemi Termékek Országos Tanácsa a Közoktatásügyi Népbiztosság döntése alapján a Nyugatot és a Ma-t jelölte ki hivatalos szépirodalmi folyóiratnak. Júniusban azonban Pogány József került Lukács György helyére. Pogány Napoleon-drámáját Fenyõ Miksa éppen szigorúan megbírálta a folyóiratban; lehet, hogy ez volt az oka a Nyugat fönnakadásának.

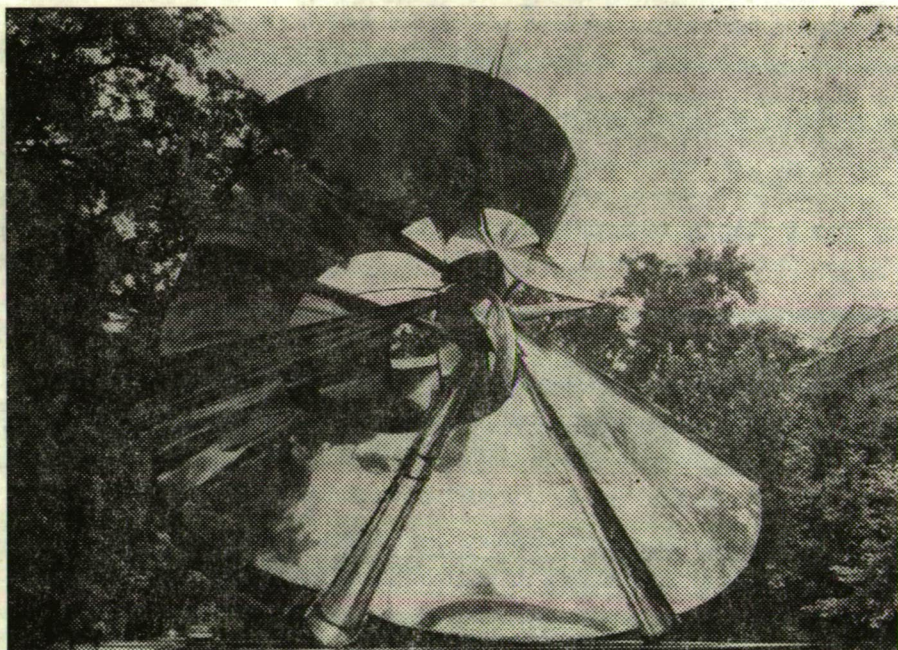
*

Babits és kortársai hagyatékában akad még számos, eddig idõbelileg nem rögzített kézirat.

JEGYZETEK

1. Szabad Nép, 1956. aug. 5.
2. „Mindenki újakra készül...” Az 1918/19-es forradalmak irodalma. Szerk. József Farkas. Többezer lapnyi négy kötet a forradalmi publicisztika roppant kincsesháza. — Csak kis számban használja föl az eddigi legrészletesebb monográfia: Sipos Lajos: Babits Mihály és a forradalmak kora. Bp. 1976.
3. Lukács György: Ezt adta nekem 1917. = Népszabadság, 1978. dec. 24. 17. l.
4. Gál István: Babits és Szabó Ervin barátsága. In: Bartóktól Radnótiig. Bp. 1973. 94—105. l. — Uõ.: Szabó Ervin, mint Babits irányítója a béke-irodalomban. Babits béke-írásaiból. = Irodalomtörténeti Közlemények, 1976. 526—527. l.
5. Gál István: Jászi Oszkár köre. = Magyar Nemzet, 1975. márc. 20.
6. Gál István: Babits a világbékéért. In: Bartóktól Radnótiig. Bp. 1973. 139—173. l. Az európai államszövetség magyar barátainak szervezetére vonatkozó tervet itt Babits és Szabó Ervin közös munkájának tulajdonítottam. Grafológiai vizsgálatok segítségével Litván György megállapította, hogy a társszerzõ Jászi Oszkár. Babits béke-írásaiból. = Irodalomtörténeti Közlemények, 1976. 528—533. l. Elsõ, téves nézetemet átvette Sipos Lajos: Babits Mihály és a

- forradalmak kora. Bp. 1976. 19–21. l. és Belia György: Babits Mihály: Esszék, tanulmányok. Bp. 1978. 1. köt. 825. l.
7. A két forradalom alatti tisztségeiről az okmányok és beszámolók József Farkas id. művében.
 8. Barta Lajos: Írók, költők a forradalom szolgálatában. In: Tanúságtevők. Visszaemlékezések a magyarországi 1918/1919-es forradalmak résztvevőire. Bp. 1978. 448. l.
 9. Tanúságtevők... 258. l.
 10. Első közlése: Mindenki újakra készül... Szerk. József Farkas. IV. köt. 834–904. l. A vaskos és drága kiadvány nem került a köztudatba. Újabb kiadásai: Babits Mihály: Az irodalom elmélete. Bev. Gál István. Szerk. Téglás János. Bp. 1978. és Babits Mihály: Esszék, tanulmányok. Összegyűjt. Belia György. Bp. 1978. 553–646. l.
 11. Fábry Zoltán: Tanú és tanúság voltam. Vál. Sándor László. Bratislava, 1977. 25. l.
 12. Kardos Pál: Babits Mihály. Bp. 1972. 240. l.
 13. Márai Sándor: Babits Mihály az egyetemen. = Vágóhíd, 1919. jún. 10.
 14. Barta János: Babits Mihály egyetemi előadásai. = Irodalomtörténeti Közlemények, 1961. 42–58. l.
 15. Gál István: Lukács György levelei Babitshoz. = Irodalomtörténet, 1974. 595–601. l. — Levelek Lukács Györgyhez. Közli Fekete Éva. = Uo. 612–613. l.
 16. Kabdebó Lóránt: Napjaink, 1966. okt. 1.
 17. Hidas Antal: Filmkockák Kun Béláról. = Magyar Nemzet, 1976. febr. 20.
 18. Gál István: Babits és az angol irodalom. Debrecen, 1942. 114–115. l.
 19. Babits Mihály: Esszék, tanulmányok. 2. köt. 169. l.
 20. József Farkas id. m. IV. köt. 768. l.

SEGESDI GYÖRGY: FEMPLASZTIKA